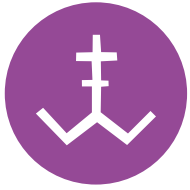


NR. 3 NOVEMBER 2022, 30. ÅRGANG



Museumsglimt

Medlemsblad for Lillehammer Museums Venner



MEDLEMSKAP LMV 2023

Lillehammer Museums Venner omfatter alle de seks museene i Stiftelsen Lillehammer Museum:

Maihaugen
Lillehammer Kunstmuseum
Bjerkebæk
Aulestad
Norges Olympiske Museum
Norges Postmuseum

Medlemmer med betalt årskort og medlemskap i LMV har fri adgang til alle disse museene et helt år regnet fra datoen de kjøpte medlemskapet. Alle med registrert e-postadresse får også direkte invitasjon til spesialarrangement og venneturen. Videre får du Museumsglimt tilsendt 3 ganger pr. år, 10 % rabatt i museumsbutikkene og 20 % rabatt på billetter til Riksteateret i Maihaugsalen.

Medlemskapet gir også fri adgang til en rekke andre museer i Norge og resten av Norden.

Mer informasjon finner du på:
lillehammermuseum.no/venneforeningen

MEDLEMSKONTINGENT:

Enkeltmedlemskap
med årskort kr 700/år

Familiemedlemskap
med årskort kr 1 050/år

Studentmedlemskap
med årskort kr 300/år

Familiemedlemskap gjelder et par
og alle barn/barnebarn til og med 25 år.

Lillehammer Museums Venner



Maihaugvn. 1, 2609 Lillehammer
Bankgiro 2000.05.17608
Informasjon 6128 8900
E-post: venner@lillehammermuseum.no

Redaktør: Anne Mari Løken
Grafisk produksjon: Dialecta
Forsidefoto: Camilla Damgård

INNHOOLD

Lederen	3
En ekte frivillig: Jarle Braglien	4
Julemarkeder i museet	7
Tre for fred	8
Vakkert i Kunstmuseet	10
Rackstadmuseet	12
Spor etter Sigrid Undset	14
Muntre museumsminner	16
Spøker det på Maihaugen?	17
Koboltgruvene ved Blaafarveværket	20
100 år med håndverk på Maihaugen	22
Programoversikt for museene	24



Foto: Esben Haakenstad/Maihaugen

ÅRSKORT

- Innehaver av årskort skal uoppfordret vise årskortet, enten digitalt eller plastikk-kort
- Årskortet er personlig
- Årskortet gjelder for alle museene i SLM og gjelder for ett år



Gode museumsvenner!

Birgit Engesæter Madslien, Styreleder LMV

2022 går mot slutten, og jeg håper dere alle har hatt glede av venne-medlemskapet også i år!

LMV-styret jobber kontinuerlig for å skape økt interesse for alle de seks museene innenfor Stiftelsen Lillehammer Museum. Vi ønsker å være de lokale brukernes forlengede arm. Har dere synspunkter og forslag om våre museers virksomhet, formidler vi gjerne videre til ledelsen av museet. Og som tidligere nevnt vil vi også gjerne ha gode råd og tips fra dere om hva vi i styret kan gjøre enda bedre!

I slutten av oktober arrangerte vi et søndagsforedrag på Maihaugen med tittelen «Frimerker som samfunnspeil». Fokuset var på alle de overraskende, artige og historisk interessante funn som kan plukkes fram fra frimerker. I etterkant har flere fortalt at de ikke klarte å melde seg på via nettet. Dette er beklagelig! Men hvis det skjer igjen, så er du velkommen til å ta kontakt med undertegnede, så skal jeg prøve å bistå!

Det siste året har vi i styret, sammen med museet, jobbet hardt for å skape et enda bedre fordelsprogram for alle som kjøper årskort, dvs. også årskort med vennemedlemskap. Derfor er det med stor glede jeg nå kan fortelle at medlemskap i Lillehammer Museums Venner (LMV) heretter (gjeldende fra 14. november) bare blir enda mer innholdsrikt og givende:

- For det første vil nå familiemedlemskapet gjelde for barn eller barnebarn helt opp til og med 25 år.
- Videre vil museumsbutikkene på Maihaugen, Lillehammer Kunstmuseum, Bjerkebæk og Aulestad gi deg 10 % rabatt på alt, bortsett fra bøker.

- Og det siste nye er at årskortet med medlemskap fra nyttår vil gjelde ett år regnet fra den datoen du kjøper medlemskapet (altså ikke lenger bundet til det kalenderåret da du kjøpte). Dette vil for eksempel si at om du skaffer deg medlemskap for å være med på St. Hans-feiringen på Maihaugen 23. juni 2023, så vil dette årskortet være gyldig helt fram til 22. juni 2024.

Tidligere i høst informerte vi om at Maihaugsalen har bestemt seg for å gi alle med LMV-medlemskap 20 % rabatt på alle Riksteaterets forestillinger i Maihaugsalen. Disse billettene kjøpes enten på Ticketmaster.no, da velger du kategorien «Museums venner» og med kode «LMvenn». Eller du har mulighet å kjøpe billetter til hvilken som helst av disse forestillingene i billettluke på Maihaugen. (Den er åpen en time før arrangementer starter der. Eller du kan ringe 952 26 690).

Som en siste gladnyhet tyder nå alt på at Lillehammer museum og Munchmuseet i Oslo blir enige om at fra nyttår kan du med ditt LMV-medlemskap komme gratis inn på Munchmuseet i Oslo! – Når denne nyordningen trer i kraft, vil dere få tilsendt bekreftelse på e-post og SMS!

Med disse gode nyhetene, – i en tid med mange mørke skyer – vil jeg ønske alle museumsvennene en glad jul, og et fredelig, godt nytt år.





Jarle Bragelien runder snart de 90 år, men er fortsatt i full sving med sine mange interesser, som tannlegehistorie, lokalhistorie, litteratur, snekkeri og hagebruk.

En allsidig frivillig: Jarle Bragelien

«Jeg lærer noe interessant hver gang vi snakker sammen!» Det er første reaksjon når jeg ber tidligere Maihaugen-konservator Kirsti Krekling om en kommentar til denne artikkelen om Jarle Bragelien. Hun har kjent ham i tiår. Den tidligere tannlegen, som fyller 90 år et par måneder etter at du leser dette, har en ganske spesiell status blant de mange lillehamringer med tett forhold til Maihaugen.

Tekst og foto: Ivar Olstad

Skjønt lillehamring; Jarle er gudbrandsdøl, fra Lalm, i sinn og skinn og språk, selv om han har stelt med byfolkets tenner siden 1957. Vi vektlegger dette med profesjonen siden han er en yrkesbror med Anders Sandvig, og her har vi inngangen til den uvanlig sterke tilknytningen hans til Maihaugen og mannen som skapte den.

Sandvig var en fremtredende og aktiv representant for sin stand. Han skapte en stor privat praksis i tømmervillaen (den ble revet midt i 1960-årene) nede ved stasjonen, i tillegg til å gjøre betydelige oppfinnelser innen faget. «Praksisen var Skandinavias største», skrev Bjørnstjerne Bjørnson da han i 1899

drev lobbyvirksomhet for å gi Sandvig St. Olavs orden. Men han var også fra 1913 byens første skoletannlege i mange år, på samme måte som Jarle fra 1958. Da var minnet om Anders Sandvig fortsatt levende i byen. Under krigen hadde Sandvig, som døde i 1950, plassert en hel del av sitt tannlegeutstyr og laboratoriet i Lensmannsarresten i museet. Den Norske Tannlægeforening, NTF, ønsket at dette skulle komme offentligheten til gode, og bevilget etter hvert mye penger til prosjektet. Jarle Bragelien sto i spissen for en gruppe kolleger som påtok seg å finne igjen sakene, systematisere og deretter arkivere dem; 1300 ulike gjenstander i alt.

Sandvigs kontor gjenskapt

På Maihaugen så NTF for seg at Sandvigs kontor kunne bli gjenskapt, helst i en av de gamle bygningene, men møtte liten velvilje på museet. Først i 1979 fikk Oppland Tannlegeforening til sitt 100årsjubileum lov til å lage et prøveprosjekt i paraply-avdelingen i De gamle verksteder. Så vellykket ble det at direktør Valen Sendstad ga grønt lys for en fullskala oppbygning av ikke bare Sandvigs kontor, men også venteværelset og laboratoriet hans. Her var konservator Leif Løchen en uvurderlig medhjelper. Og ikke nok med det: I korridoren utenfor var den neste direktøren, Magne Velure, positiv til at Jarle fikk boltre seg i fire store montrer med utstilling av tannlegegjenstandene og en biografisk presentasjon av tannlegen og museumsgründeren Anders Sandvig. I 1987 ble det hele åpnet med brask og bram, og de tre rommene står der den dag i dag, oppe i annen etasje, lengst nord i hovedbygningen. De skal fortsette å være der. Montrene, derimot, er tomme nå, og avdelingsleder Helge Sognli forteller at gjenstandene er blitt magasinert.

«Sandvig-spesialisten»

Underveis i dette betydelige fritidsarbeidet – i en periode ble han nærmest regnet som en av museets ansatte – vokste Jarles fascinasjon for Sandvig i takt med interessen for odontologi-historie. Gjennom årene har han samlet en mengde stoff om ham til et stort arkiv, fra alle slags kilder, også intervjuer med folk som kjente ham. Siden Jarle i tillegg er en mann som liker å fortelle, ble det etter hvert mange foredrag om museumsdirektør-tannlegen. Begeistringen



Popularisering av tannlegeyrket er så mangt, og Jarle kan brukes til så mye. Det anbefales hjertelig å gå inn på Norge Rundt-programmet fra 1987 (se lenken bak i artikkelen) hvor tannlegen viser NRK-journalist Brynjulf Handgaard gammel teknikk.

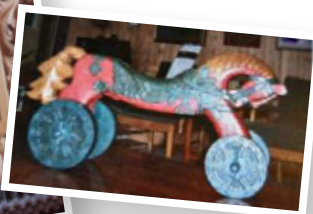
over å videreføre sine kunnskaper om så vel mennesket Anders Sandvig som museumsverket hans slår også over i det skriftlige. I Maihaugens årbøker fra 2004 og 2012 finner vi lange, utdypende artikler som «Fra Maihaug-porten til Framtidshuset» basert på Sandvigs tanker om «bygde-ran eller berging?», og om Sandvigs oppvekst og virke. Andre artikler kan vi lese i Fåberg og Lillehammer historielags årbøker. Tastaturet hviler fortsatt ikke: I de aller seneste år er det kommet to artikler fra hans PC i «Årbok for Gudbrandsdalen» og «I Heidale».

Anerkjennelse

Som en ekte frivillig, bruker han fortsatt en del tid på Maihaugen som «torsdagsvenn» der han kommenterer bilder. I et drøyt decennium rundt århundreskiftet var Jarle medlem i Maihaugens styre, utnevnt av De Sandvigske Samlingers Venner som foreningens representant, og fikk dermed satt sitt stempel også på



Snekkeren Jarle Bragelien kan vise til utsøkte resultater – gaver til barne- og oldebarn.

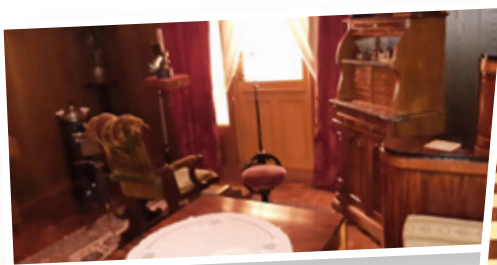


utviklingen av museet. Derfor var det helt selv-
sagte omgivelser da fylkesmann Kristin Hille
Valla i 2003 i gjestestua på Maihaugen tildelte
ham Kongens Fortjenstmedalje i Gull for hans
«som tannlege og frivillighetsperson i museal
sammenheng samfunnsgagnlige innsats langt
utover det vanlige».

Jarle Bragelien er, som man vil forstå, et all-
sidig menneske med mangt et jern i ilden. Museumsgenet har alltid hatt
konkurransen om hans tid. Som leder av den offentlige tann-
pleien i Lillehammer «i alle år» hadde han selv sagt mye å gjøre.
Han er og har alltid vært en foreningsmann som påtar seg
de plikter det medfører. Noe forskning er det blitt tid til, og

Odontologihistorisk forening står hans hjerte
nær. I tillegg er han en aktiv og lykkelig mann
i sin snekkerbod, der sansen for nøyaktighet
og skjønnhet har ført til en ganske omfattende
produksjon, til glede for ham selv og generasjo-
nene etter ham og kona Anna Marie.

*Anders Sandvigs kontor og venteværelse
er gjenskapt i hovedbygningen
på Maihaugen.*



Den andre delen av Jarle Brageliens museumsvirke ligger i Geitmyrsveien i Oslo,
i Tannlegehøyskolens kjeller. Der er De odontologiske samlinger.

De odontologiske samlinger ved Universitetet
i Oslo inneholder over 3500 gjenstander. Her
finnes utstyr og instrumenter som tannleger
har brukt i ulike tidsperioder, fra 1820-tallet
og fram til moderne tid.

Tidlig på 1990-tallet var samlingen i en
miserabel forfatning. Tusenvis av gjenstan-
der lå hult i bulter. Nå er gjenstandene
vurdert, registrert og organisert. Mange
er utstilt i montrer i lokaler til *Det odontologiske fakultet*. Dette takket være Jarle
Bragelien.

Daværende dekan på fakultetet, Edvard
Berger Messelt, tok tidlig på 1990-tallet kon-
takt med Bragelien og spurte om han kunne
tenke seg å få orden på samlingen. Han sa
ja, men holdt på å gi opp etter kort tid. Hele
samlingen var et kaos.

Uten Bragelien, ingen samling

Bragelien fikk da en idé. Han kontaktet en
liten gruppe andre pensjonerte tannleger og
inviterte dem med på et dugnadsprosjekt.
Alle seks sa ja. Arbeidet tok til for alvor i
1997. Og en dag i uka gjennom slutten av

1990- og hele 2000-tallet og langt fram mot
2020 reiste Bragelien en dag i uka til Oslo
for å arbeide med samlingen sammen med
pensjonistgjengen. Etter to år var grovsort-
eringen gjort. Så begynte registreringen og
organiseringen.

Arbeidet ble avsluttet i 2018. Samlingen
er ikke åpen for det alminnelige publikum,
men er viktig for fagfolk. Og omvisninger
kan bestilles. Deler av samlingen er utstilt
på Norsk Folkemuseum på Bygdøy og Oslo
skolemuseum.

*Bragelien har gjort en uvurderlig innsats
når det gjelder å få samlingen ordnet, sier
Messelt. Han satte det hele i gang, han fant
pensjonistene, ledet arbeidet og har vært en
stor inspirator for alle andre.*

*Uten Jarle hadde vi ikke hatt den samlingen
vi har i dag, sier Messelt.*

Ved å følge lenken under, kan du se et Norge
Rundt-innslag fra 20. mars 1987, der Jarle
Bragelien forteller om Sandvigs tannlege-
kontor i forbindelse med åpningen:

[https://tv.nrk.no/serie/norge-rundt/1987/
FREP40001187avspiller](https://tv.nrk.no/serie/norge-rundt/1987/FREP40001187avspiller)

JULEMARKED PÅ MAIHAUGEN

Lørdag 26. november kl. 11.00–18.00
og søndag 27. november kl. 11.00–17.00
åpner museet for fullt julemarked igjen.

Den tradisjonelle julestemningen i det vakre, historiske Maihaugen finner du innenfor portene. Årets juletre i inngangshallen ønsker deg velkommen, dekorert av smykkekunstner Anne Talbot. Ute er det, tradisjonen tro, salgsboder av ulike slag, et titalls hus er julepyntet og for barna er det mange koselige aktiviteter. Det er baking, ulike juleverksteder, hestekjøring og fjøsbesøk blant annet.



JULEMARKED PÅ AULESTAD



Lørdag 4. desember og søndag 5. desember
kl. 11.00–16.00 kan du oppleve magisk
julestemning på Aulestad.

Vi inviterer til stort marked med mat, håndarbeids- og husflidsprodukter, samt andre julevarer. Mange av utstillerne er fra Gausdal Husflidslag. Bjørnsons hjem er pyntet til jul og du kan bli med på omvisning.

Eventyrstund og hesteskys for barna.

Velkommen!

NY LJOS-FORESTILLING I ÅR

Torsdager til søndager i desember, kl. 18.00–19.00 kan du oppleve en spesiell advent og førjul på Maihaugen.

I år er det fast forestilling. Den varer i 30 minutter (kl. 18.15–18.45). Det er samme magi som de to foregående år, men i år er det bragt inn dans som en del av opplevelsen.

Inngang gjennom hovedinngang, vanlige billetter.



Tree of Peace – et tre for fred

Høsten 2021 fikk Lillehammer Museum en henvendelse fra den slovakiske ambassadøren til Norge, Roman Buzek. Dette gjorde han på vegne av ei aktivistgruppe bestående av unge slovakere og prosjektet «Planting the Tree of Peace».

Tekst og foto: Anne Mari Løken

Det er plantet mer enn 20 trær siden 2018, prosjektet er støttet av det slovakiske Utenriksdepartementet, Regjeringen og Presidenten i Slovakia. Presidenten har selv plantet et tre. Den slovakiske ambassadøren tenkte med en gang på Aulestad da han fikk forespørselen

om å plante et tre i Norge. Han ivret sterkt for dette og lurte på om det var mulig for museet. «It occurred to me that Aulestad might be very good option» skrev han til Kjell Marius Mathisen. Han begrunnet det i Bjørnstjerne Bjørnsons kamp for slovakene og at Aulestad har en sterk emosjonell verdi både for slovakere og nordmenn.

Ideen til prosjektet tilhører en ung mann, Marek Sobola. Han mistet bestefaren sin, Ondrej Sobola, i 1. verdenskrig. Bestefaren var født i 1880, han meldte seg inn i den østerisk-ungarske hæren bare 21 år gammel. Han bodde til og fra Slovakia og USA fra 1906 til 1914. Da gikk han inn i kamp og kjempet mest sannsynlig på russisk mark. Familien vet ikke **hvor** han falt eller **hvor** han ble begravet. Han ble savnet i 1915, men først i 1930 ble han offisielt erklært død, med dødsdato 31. desember 1918, krigens siste dag. Dette er bakteppet for «Tree of Peace».

I lys av en stadig uroligere verden, et uroligere Europa og en viktigere og viktigere kamp for miljøet, dannes ideen om å plante trær for fred. Det starter i 2018, 100 år etter at 1. verdenskrig er over. Marek Sobola er utdannet landskapsarkitekt med doktortrad, og for han ble treet et godt redskap. Det kan stå som et minnesmerke, men det

Marek Sobola planter treet for fred.





viser også en respekt for naturen som er truet. Treet er en levende organisme som representerer vekst, tilhørighet og natur, sier Sobola. Aksjonsgruppa plantet det aller første treet i 2018 på et vilkårlig sted i Russland fordi familien Sobola **trør** det er i Russland bestefaren har sitt hvilested. Aksjonen er like mye til minne om alle ukjente soldater som ligger i massegraver eller i umerkede graver rundt omkring i verden.

De neste tre årene blir det plantet ca. 20 trær i mer enn 15 forskjellige land før turen kommer til Norge. 21. september nå i høst, på The International Day of Peace ble det 29. treet plantet i Carol I Park, Romania, og det 18. landet er inkludert.

Onsdag 25. mai 2022 var det Norges tur. Vi var noen inviterte til seremonien på Aulestad. Bjørnsons hjem var badet i vakker maisol, trærne var grønne og klare for en ny sommer. I tunet vaiet det norske og slovakiske flagget på hver sin stang. Treet som Norge fikk er ei lønn, dyrket i og brakt med, fra Slovakia. Det er valgt ut til å passe klimaet i Gausdal slik at det skal trives og vokse seg stort og sterkt. Sammen med treet er det satt ned en installasjon med inskripsjoner på, disse forteller om prosjektet.



Nederst i hagen på Aulestad, på brinken ut mot bygda satte Marek Sobola ned treet. Han var kommet sammen med folk fra den slovakiske ambassaden. Så inviterte han oss til å spa på hver vår skuffe med jord, ei vakker symbolsk handling.

Ei skoleklasse fra Lillehammer videregående skole/sør gjorde opplevelsen enda sterkere. De hadde skoledagen sin på Aulestad og ble nysgjerrige på hva som foregikk nedi bakkene. En etter en samlet de seg rundt oss for å se. Da Sobola inviterte til å spa på jord rundt treet, gikk to elever fram og tok spaden hver sin gang. Så sier ei jente lavt; «Det er jo vi som skal se treet vokse seg stort».

Da er virkelig noe av hensikten nådd. Nesten på dagen to måneder etter utbruddet av krigen i Ukraina, en annen av Bjørnsons kamparenaer, og med et dystre bilde av Europa og verden enn på lenge. Likevel; det er ungdommen som gir oss håp. Det er de som skal føre arven både fra familien Sobola og Bjørnstjerne Bjørnson videre.

Vakkert i Lillehammer Kunstmuseum

Direktør Nils Ohlsen har vært på oppdagelsesreise – igjen. Ikke til Kina denne gangen, men til nabolandet i sør-øst, Estland. Han har «møtt» Estlands store maler, Konrad Mägi, som kan betegnes som Estlands Munch. Nå er Mägi klar for en stor utstilling i Lillehammer Kunstmuseum.

Tekst: Anne Mari Løken | Foto: Arkiv

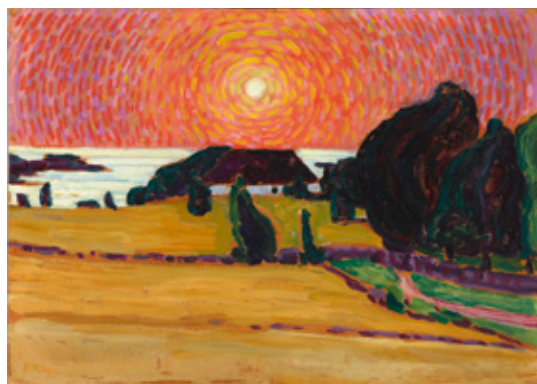
Et visittkort lagt igjen i Kunstmuseet før jul i 2021 ble Ohlsens inngang til kunstneren. Vedkommende var direktør ved Kunstmuseet «KUMU» i Tallin, på skiferie i Hafjell med familien og innom vårt Kunstmuseum. På en gul post-it lapp anbefalte hun Ohlsen å reise til EMMA, kunstmuseet i Esbo, Finland for å se en utstilling med Konrad Mägi. Dette var en av de første store utstillinger med Mägis kunst utenfor Estland. Tilfeldighetene ville det slik at Ohlsen **skulle** til Helsingfors i desember 2021 for å se en **annen** utstilling. Han tenker, det er kort vei til Esbo. Dermed åpenbarer det seg en kunstner han ikke hadde noen kjennskap til, ikke en gang hørt om. Det henger mer enn 100 bilder av Konrad Mägi i lokalet, alle av ypperste kvalitet og med et uttrykk så sterkt, kraftfullt og vakkert at han blir ganske overveldet. «Denne utstillingen vil jeg sikre for vårt publikum i Lillehammer», tenker Nils Ohlsen.

Ohlsen, som har sin doktorgrad og stor del av sitt virke på malerkunsten rundt 1900, blir selv overrasket over at Mägi er ukjent for ham. Kunstneren ble født i Estland i 1878 og døde knapt 50 år gammel. Han begynte sin karriere sent i livet, utdannet seg først til møbelsnekker, men studerte deretter ved kunstakademiet i St. Petersburg. I starten livnærte han seg som bokillustratør.

I 1905 flykter han fra Estland og blir boende utenlands fram til 1912. Kunsten i Estland etter 1900 utvikler seg i takt med de nasjonale strømningene som påvirker kulturlivet i Estland. Alle de baltiske landene tilhører Russland, kunstnerne utdanner seg der og bal-

tisk maleri går «under radaren» for Europa. Det er i Frankrike, Italia, Tyskland og Norden hvor kunstnere utvikles og påvirkes i denne perioden. Selv om Estland blir selvstendig i 1918, betyr ikke det at deres kunst blir omfavnet av Europa. Ohlsen mener dette er en del av forklaringen på at vi generelt har dårlig kunnskap om baltisk kunst. Derfor betegner han Konrad Mägi som en stor oppdagelse. Nils Ohlsen er opptatt av et felles Europa og ivrer for at europeisk kunst og verdier også må være et felles anliggende for **alle** landene i EU.

Konrad Mägi reiser til Paris, Norge og Italia. Han oppholder seg i Norge fra 1908 til 1910, antagelig på Østlandet etter brev og motivene å dømme. Først kommer han til Oslo, her møter han selveste Christian Krohg. Han skal ha utstilling hos Blomquist og inviterer Mägi til å delta. Dette var svært uvanlig å gjøre, men Krohg må ha sett potensialet i denne unge mannen. Utstillingen blir nemlig Mägis store gjennombrudd. Oppholdet i



Norge blir helt avgjørende for hans skjebne. Han maler norsk landskap, er glad i natur, disse motivene går igjen i hele hans livsverk. I tillegg maler han også vakre portretter. Mägi prøver ut flere ulike stilretninger gjennom sitt virke, påvirket av de landene og skolene han besøker og lærer fra. Neo-impresjonismen, ekspresjonismen og også kubismen synes i bildene hans. Det kan være lett å se påvirkninger fra bl.a. Monet, Gauguin, van Gogh og Munch, men han utvikler en helt unik individuell stil.

Som nevnt, han blir kalt Estlands Munch, siden alle skolebarn i Estland kjenner til ham. Det er og noen andre paralleller. Som Munch bruker også Mägi naturen for å uttrykke sine følelser og stemninger. Det er aldri mennesker i bildene hans, bare natur. Naturen og skyene er aktørene i de fleste bildene. Dessverre er det ikke kjent om de to noen gang møttes. Men vi **vet** at Mägi var begeistret for Munchs malerier og så en utstilling med ham i Paris. Han kjøpte også postkort og sendte rundt, flere av disse hadde motiver av Edvard Munch.

Mägi blir en stor kunstner i sitt hjemland i sin levetid, han selger godt, men klarer ikke ta vare på pengene. Etter flere reiser i Europa vender han tilbake til Estland for godt i 1912. Han fortsetter å male og er med og grunnlegger Palas Kunsthøgskole i Tartu, der blir han første direktør. Han dør bare 47 år gammel, med en svært stor produksjon bak seg.



Konrad Mägi, Portrett av norsk jente, 1909, Tartu kunstmuseum

Så kommer Konrad Mägi til Lillehammer Kunstmuseum etter en utstillingsreise til Esbo/Finland og København først. Forsiktig spør jeg om ikke Munch-museet ville vært et naturlig museum i Norge, – Mägi versus Munch? Beskjedent forteller Ohlsen at Estlands Kunstmuseum allerede **hadde** henvendt seg til Munch-museet da han tok kontakt. Ohlsen spiller høyt, lover å lage ei stor utstilling og ber om svar innen ei uke, han vil så gjerne ha denne utstillingen! Det får han! Kollegaene i Tallin blir tydelig overbevist av hans begeistring og viser den største raushet. Han får alle de bildene han vil ha, og utstillingen i Lillehammer blir en del større enn i København. Ohlsen er strålende fornøyd og gleder seg til å vise mer enn 120 bilder. «Jeg håper at flere vil bli så begeistret som jeg ble da jeg oppdaget Mägis dristige, fargerike og moderne maleri første gang», sier han.

Nils Ohlsen er selv kurator for utstillingen og sammen med Hilde Fauskrud, prosjektleder, og Kari Kalbak, formidlingsansvarlig, er de klare for stor åpning 26. november. Estlands First Lady, Silje Karis, skal åpne utstillingen, likeledes er ei stor gruppe fra Estlands Kunstmuseum med venner til stede. Det vil være viktig for Lillehammer, og Norge, å gjøre denne kunstneren kjent for publikum sier Ohlsen, og å ønske et stort publikum velkomne til Kunstmuseet fram til 2. april. Vi kan glede oss til en fargesprakende, vakker opplevelse.



Til Arvika? På museumsbesøk??

For noen kan det høres ut som en vits. Eller kanskje som en selvmotsigelse? Det betyr bare at vi vet for lite om hva som kan oppleves der rett på den andre siden av svenskegrensen. I «gamle dager» fikk Arvika besøk av nordmenn som handlet snop og andre fristelser.

Tekst Kristin Helland | Foto: Camilla Damsgaard, Kristin Helland

Men denne høsten ble vi tatt med på museumsbesøk av venner i Värmland. Det ble et trivelig og lærerikt besøk for oss som har hørt mye om kunstmiljøet i Lillehammer, men som ikke hadde anelse om hva som fantes like over grensen få kilometer fra Magnor.

Museet vi besøkte, heter Rackstad museet, og undertittelen utenpå informasjonsfolderen var «Arts and Crafts från förra seklet till samtidens konst». Allerede der skjønnte vi at Rackstad museet ville bli lærerikt for oss.

Historien

Nå var nysgjerrigheten vekket. Vi ville vite mer. Da vi kom hjem, fikk vi kontakt med tidli-

gere direktør ved Lillehammer Kunstmuseum, Svein Olav Hoff. Han var godt kjent med Rackstad museet, historien bak og hvordan det hadde utviklet seg.

Hoff kunne fortelle at det på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var viktig, både for Norge og for Sverige å ta vare på gammel kultur. Det gjaldt svært mange land – den industrielle revolusjon hadde endret så mye.

Kunstnerne begynte mange steder å trekke ut av hovedstedene og oppsøke gammel kultur som fantes i bygdene. Det var viktig å ta vare på det opprinnelige og nasjonale. Svein Olav Hoff nevnte ordet «Maihaug-tankegangen» – og da forstår vi hva han snakker om.

Det samme skjedde i Arvika-omgivelsene. Mange kunstnere bosatte seg rundt sjøen Racken – derav navnet på museet.

Møbler var et stikkord

Her i Lillehammer var far og sønn, Thorstein og Einar Lunde sentrale. De begynte å produsere møbler. Etter hvert var det også flere kunstnere som tegnet møbler for dem. Møblene ble takket være Henrik Sørensen og hans engasjement i mange ti-år solgt i Kunstnerforbundet i Oslo.

Men hvordan oppsto så forbindelsen mellom Rackstadmuseet og Lillehammer Kunstmuseum?

Svein Olav Hoff forteller at han lite visste om Rackstad-gruppen da styreleder i museet i Arvika kom på besøk til Lillehammer Kunstmuseum en gang etter 1994. De skulle i 1998 bygge på i Arvika, og han var interessert i tanker om moderne museumsdrift bygd opp rundt en kunstgruppe fra en bestemt tidsperiode.

Rådet fra Hoff var å ikke bli for navlebeskuende. De kunne presenter de sentrale kunstnerne i forskjellige kontekster og utvide horisonten ved å vise andre kunstnere, også samtidskunst. Videre burde de ha en museumsbutikk som selger kvalitets-produkter, gjerne håndlagede, og en museumscafé som til enhver tid er hevet seg over veikro-standard.

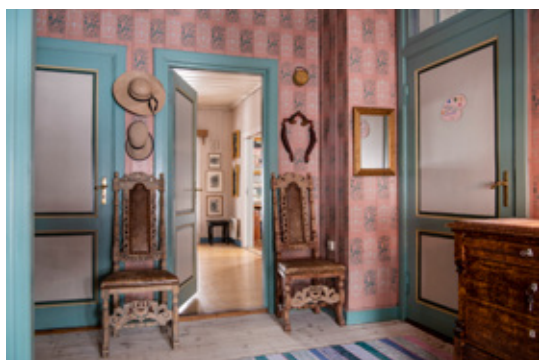


Foto: Camilla Damgård / Maihaugen

De har i ettertid stort sett holdt seg til rådene, forteller Svein Olav Hoff

Rackstadmuseet har hele tiden vært privat. Det var også her en familie med et møbel-verksted som var sentrale. De het Eriksson og hørte til på gården som nå huser museet.

Kunstnerkolonien vokste. Gustaf Fjæstad og kona Maja var særs viktige i miljøet. Maja var med å grunnlegge det som har blitt hetende Arvika Konsthantverk. Og her blir vi igjen minnet om «Arts and Crafts»-bevegelsen.

Hoff kan fortelle at kunstnerfelleskapet var tettere i Arvika enn her i Lillehammer. Likevel kjenner vi alle navn på sentrale kunstnere som skapte et miljø på Lillehammer. Henrik Sørensen er allerede nevnt.

Arkitektur og design

Det er viktig å fortelle at arkitektene var svært sentrale i «Arts and Crafts»-bevegelsen.

Arnstein Arneberg og Magnus Poulsson har tegnet hus vi både har hørt om og kanskje vært inne i. Huset til Holbø-familien i Thorstein Lundes vei 24 er et flott eksempel. Her er historien spesielt godt tatt vare på.

Og interesserte har den siste tiden kunnet lese i mediene om hvordan Fortidsminneforeningen har satt i stand «Jorderik» litt lenger nede i Th. Lundes vei.



Foto: Camilla Damgård / Maihaugen

I neste nummer av Museumsglimt vil det bli mer å lese og mer å lære om «Arts and Crafts» og hva bevegelsen har betydd her i byen.

Spor etter Sigrid Undset

I mai 2022 får Bjerkebak en overraskende gave, – Sigrid Undsets bunads-ring. Det er en ring som forfatterinnen brukte ofte, og som mest sannsynlig var en gave fra hennes far. Giveren, Lise Seljegard satt på mange flere historier og gjenstander.



Tekst: Anne Mari Løken | Foto: Anne Mari Løken

Etter avtalt møte i Oslo en grå søndag formiddag i oktober, blir jeg ønsket velkommen hos Lise Seljegard. Hun er en av grandniesene til Sigrid Undset, en av fire gjenlevende grandnieser/nevøer i Oslo.

Sigrid Undset hadde to søstre, Signe og Ragnhild. Det var tette bånd mellom dem, og spesielt mellom Signe og Sigrid. Ragnhild stiftet familie og ble boende i Stockholm, mens Signe ble gift Thomas og bodde i Oslo hele livet. Hun fikk tre døtre, hvorav den ene, Signe, er Lise Seljegards mor. Sigrid Undset kalte alltid de tre niesene, Sigrid, Signe og Charlotte, for «Thomastullene».

Besøket skulle gi meg historien om Undsets ring, men den ble bare **litt** av alt det Lise Seljegard hadde å fortelle og vise fram. Vi starter ved salongbordet i stuen hvor jeg først får servert en kopp te. «Dette er stas-serviset fra Bjerkebak», sier fru Seljegard, «Sigrid Undset brukte det bare ved store anledninger og jeg har visst ikke brukt det før nå, for å vise deg det». Jeg kjenner at jeg fylles av ærefrykt og takknemlighet for en uvanlig generøsitet. Koppene er nemlig malt av Sigrid Undsets mor, Charlotte. De har blomstermotiv og en bred gullkant øverst, den ene med forglemmegei, den andre med stemor.



For å forstå alle sporene etter Undset som skal deles med meg, og med leserne av Museumsglimt, må familien Undset forklares

litt. Det var en familie med svært tette bånd, helt fra foreldrene til Sigrid Undset, forteller Seljegard. Selv om faren Ingvald gikk bort da Sigrid Undset bare var 11 år, var samhold og nærhet allerede lagt. Søstre og familiene deres var mye sammen, ofte på Bjerkebak, – om somrene, til jul eller i påsken. Det var ofte store ansamlinger av barn og voksne. Familie og slektsbånd hadde stor betydning.

«Moster Sigrid» må ha vært svært raus, sier grandniesen. Hun fikk jo aldri arvinger selv, men hun delte raust ut gjenstander til søstre, som i sin tur har latt dem gå i arv til sine etterfølgere. Seljegard sier at det synes som om alle fikk «likt», det er mange spor, mange eiendeler etter «Moster Sigrid» hos oss alle. Den vakre klokken i stua er kanskje mitt kjæreste eie, sier hun. Den kjøpte ekteparet Undset/Svarstad i London da de var nygifte. Etter at Undset kom hjem fra USA i 1945 fikk Lises mormor, Sigrids søster, uret som takk for all hjelp og støtte under krigen, og også for at hun ordnet med Anders Undset Svarstad sin begravelse i 1940. Jeg fikk uret etter **min** mor, forteller Seljegard. Det er laget i 1723 og går like jevnt enda.



På kjøkkenet står to vakre stoler som en gang sto i peisestua på Bjerkebak. Lises foreldre fikk disse i bryllupsgave av Sigrid Undset. Da Lise og broren var 12 år og fikk egne rom, fikk de en stol hver. Raushet kan tydeligvis gå i arv, for da Seljegard giftet seg, ga broren henne **sin**

stol i bryllupsgave! Slik har hun begge. Lise peker også på ett av flere malerier av Anders Castus Svarstad; «dette fikk jeg også da jeg var 12 år og hadde fått eget rom», forteller hun. Bildet ved siden av fikk hun av onkel Hans (Undset Svarstad) til sin konfirmasjon. Onkel Hans var en av



de morsomste og hyggeligste mennesker jeg har kjent, legger hun til, han var som en fontene av historier.

På salongbordet står et sølvstaupe med blomster i, staupe som Sigrid Undset fikk fra Aschehoug forlag da hun hadde fått Nobel-prisen. Undset ga staupe til Gunvor, Anders' (Undset Svarstad) forlovede, som hun var svært glad i. Etter Undsets død ble det gitt tilbake til Lise Seljegards mor, slik at det skulle forbli i Undset-familien.

I dåps gave, i 1946, fikk Lise en brosjé av grandtante Sigrid. Dette er brosjén som forfatterinnen bærer på et av de mest ikoniske maleriene av henne. Det er en hvit camé på rosa bunn, med sølvbånd innfatning og viser Thorvaldsens dåpsengel.

Men så, historien om ringen som Lise Seljegard ga til Bjerkebak. Det var derfor jeg var kommet, og trodde den skulle bli hele artikkelen! 16. mai 2022 var Lise Seljegard på Lillehammer sammen med flere, bl.a. etterkommere etter Bjørnson og Ibsen. De skulle feire 17. mai på Aulestad. Oppholdet og omvisningen på Aulestad var ordnet, men Lise Seljegard hadde så lyst til å vise fram Bjerkebak også. Museet var ikke åpnet for sesongen, men Bente Forberg, som var på arbeidsreise, fikk likevel ordnet så gjestene ble tatt så godt imot, sier Seljegard. Hun ble så glad og takknemlig for det, og ringen ble hennes takk!

Ringen etter «Moster Sigrid» hadde Lise allerede på 16. mai, hun skulle jo ha bunad på Aulestad dagen etter! Så lenge hun har hatt ringen, har hun brukt den til bunaden sin. Ringen ble kalt en «bunads-ring», forteller grandniesen. Den er formet som en slange som går to ganger rundt fingeren og med «dobber» eller «skåler» på toppen, lik det som er på søljer. Ringen kan være gammel, sølvsmeder arbeider videre med eventuelt å stadfeste det. Familien vet ikke sikkert, men tror at Sigrid fikk ringen av sin far, hun var svært glad i den. Vi kjenner det igjen fra Kristin Lavransdatter, hun bar også en ring hun hadde fått av faren. Kanskje kan en fabulere rundt Undsets storverk og brokker fra hennes eget liv, bl.a. sterke familiebånd og tradisjoner. Ringen er nå i Bjerkebæks eie, til glede for oss «alle», gitt av en raus etterkommer.



Muntre museumsminner

Redigert av Brynjulf Handgaard | Vignetten er tegnet av Odd Einarson

Hvis du har et minne fra en av Lillehammer Museums avdelinger, en historie som kan få lesere til å humre eller smile, så send en e-post til: brynjulfhand@gmail.com.



BÅLET SOM TOK OVERBIKK

– av Torger Korpberget

For en del år siden ble St. Hansbålet på Breisjøen satt på en flytebrygge. Denne besto av tønner med ei metallrist oppå. Bålet ble så stablet oppå denne utenfor Fiskerkapellet, der det alltid har vært. Så var det et år det regnet noe voldsomt hele dagen St. Hans. Bålet var pakket inn i plast for å skjermes mot regnet. Det var ikke mange som var samlet rundt Breisjøen dette året, kanskje bare 900. Vaktmesteren skulle tenne bålet klokka ni og var med ut i båten. Da han skulle tenne bålet og ta av presenningen, fikk hele flåten overbikk. Den sank til bunns i Breisjøen med bålet og det hele. På denne svarte dagen var det bare dette som manglet. Vaktmesteren reiste seg i båten, fikk applaus av publikum og rodde båten til land. Både vaktmesteren og publikum tok det hele sporty.

Året etter, og siden, har bålet blitt satt opp på den lille holmen utenfor Fiskerkapellet. Der står det trygt.

GOD DAG, MITT NAVN ER H. C. ANDERSEN

– av Tove Strand

Jeg glemmer aldri en pensjonistgruppe som var her. Det må være en 10–15 år siden. En i følget var veldig gammel og dårlig til bens, så han ville heller sitte i sofaen i vestibylen vår og vente enn å være med ut på omvisning. Etter en stund kommer han tuslende inn i butikken, jeg vil tippe han hadde passert 90 år. Han kommer mot meg og sier:

God dag – mitt navn er H.C. Andersen, vil De være med på et eventyr?

Jeg måtte jo bare begynne å le. Denne mannen var noe av det festligste jeg har opplevd. Han hadde så mye liv og humor i seg. Han var en slik du skulle ønske du var slekt med. Han satte gode spor hos meg.



God Jul

og et godt nytt år ønskes fra redaksjonen i *Museumsglimt!*



Spøker det på Maihaugen?

Som guttunger sneik vi oss inn på Maihaugen i høstmørket. Inn på sørsida ved Dronningporten. Stiltret oss bortover gangvegen ved Søndre tjern og ned bekkeskråningen. Skottet nordover mot vinduet i annen etasje i Løytnantstua på Bjørnstad. Så vi noe? Hørte vi noe? For der visste vi og andre unger i byen at det spøkte. En soldat hadde hengt seg og gikk igjen.

Vi gutta er i godt selskap. Både ansatte og gjester har opplevd uforklarlige ting på Maihaugen. Denne artikkelen skal handle om spøkerier, eller uforklarlige hendelser, om du vil, på Maihaugen.

Tekst: Brynjulf Handgaard | Foto: Tone I. Eggen Tømte/Maihaugen

Kors og stål til beskyttelse

Jeg sto med en følelse som om jeg var trengt inn i de dødes hjem, skrev Anders Sandvig om opplevelsen i Skjåk St. Hans i 1894 da han hadde krøpet inn og sto i Løkrestua som holdt på å falle sammen.

De som bodde i tømmerhusene for hundreår siden, var redde for at de døde skulle gå igjen, forteller formidler Thorstein Hernes: De fryktet gjenferd, åsgårdsreia med gamle sinte guder og attergangere. De var redde troll, hekser og underjordiske. De beskyttet seg og eiendelene sine blant annet med kors og ubrudte streker som i sirkler.

Stål, kniver og ljåblad, kunne også skremme uønska vesener, fortsetter Hernes, for slike våpen kunne drepe. En sopelime utafør fjøsdøra holdt heksene unna, og det gjaldt å spytte et tre gange tvi når noe sto på spill. Dessuten måtte en snakke høyt når en åpna seterdørene om våren, for å varsle de underjordiske om at nå måtte de flytte ut. Ved begravelser holdt granbar på gulv de døde oppe i kista, slik at de ikke kunne bli gjenferd.

Førestillinger om huldra og underjordiske knytta til arbeidsliv, høgtider, sjukdom og død, har eksistert i Norden lenge før kristendomen vart innført, men folketrua har levd og lever side om side med den offisielle religionen, sier



Ved Kvernhuset sto vi og kikket mot Løytnantstua på Bjørnstad. Noen jenter i byen hadde sett noe.

tidligere konservator Kirsti Krekling. Maktene som omgir menneska, kan vera skadeelement eller gode hjelparar.

Spøkerier på Kirkestuen?

Randi Myhre, mangeårig guide på Maihaugen, spør seg om attergangere fortsatt huserte på Maihaugen på 2000-tallet. Hun opplevde dette da formidlingsavdelingen skulle ha avdelingsmøte på Kirkestuen en morgen i 2003:

Jeg kom tidlig på jobb for å forberede frokost til møtet som skulle starte kl. 08.00. Jeg låste meg inn veranda-inngangen, gikk inn på kjøkkenet for å sette på kaffe. Da hørte jeg tydelige skritt over gulvet i andre etasje. Jeg trodde det var en vaktmester eller nattvakt som var innom for å sjekke noe, og sa høyt: «det er bære meg, – je forbereder et møte.» Det var helt stille. Jeg tenkte at vedkommende drev ap med meg, gikk opp trappa, gjennom alle rom i annen etasje og småsnakket. Men, der var det ingen.

En annen gang var jeg på Kirkestuen for å forberede noe på kveldstid. Mener noen av oss ansatte hadde kjørt med romperacer, kjelker og spark i bakken ned fra Valbjørgseter. Ingrid Moen og jeg gikk inn i søre stugu på Kirkestuen for å skifte. Da hørte vi begge tydelige skritt over gulvet i andre etasje. Vi undersøkte, men det var ingen i andre etasje denne gangen heller.

Jeg har vokst opp i et stort gammelt hus med ulike lyder og tar slikt med nøkternhet, tenker det er en naturlig forklaring. Eller så tenker jeg at hvis det virkelig er noe, eller noen, så vil de sikkert ikke meg noe vondt. Jeg sier: «her er det plass til oss begge, jeg skal ikke være i veggen for deg, og du er sikkert ikke i veggen for meg».

Spøkerier i magasinet

I nyere bygninger skjer det også merkelige ting. Magasinforvalter Olav Taskerud forteller:

En dag i fjor da jeg kom inn i våpenrommet i Magasin A i en av de nedre etasjene i hovedbygningen, var en rekke våpen lagt i en haug midt på gulvet. Inn til våpenrommet er det flere ståldører med kodelåser. Bare få ansatte har kort og kode for å kunne komme inn. Jeg spurte alle i avdelingen etterpå om noen hadde vært der, men nei. I magasinet har det også hendt jeg har kjent en uforklarlig parfymelukt.



Eg har alltid hatt ei kjensle av at det er «nokon» i Myttingstua», forteller Kjersti Krekling.

Mystiske hendelser St.Hans

Konservator Kirsti Krekling skulle stille i stand til selskap i Myttingstua på den tida mange av stuen på Maihaugen skulle befolkes St. Hansaften:

Eg hadde med meg ein del dekketøy, blant anna eit stettfat. Da eg skulle setje det på ein benk i kjøkenet, vart plutseleg fatet rive ut av hendene mine, fall i golvet og vart øydelagd. Eg vart nervøs.

Ein kollega fortalde meg seinare at ho hadde hatt med seg ei gruppe klarsynte på omvising i Myttingstua. Da hadde fleire kjent ei uro. Ein av dei hadde sett ei kvinne med eit deformert andlet, med tegn på at ho hadde vore utsett for vald. Ein annan hadde sett ein mannskapnad i hjørnet av rommet.

Eg må framleis ta meg på tak for å gå inn i Myttingstua, sier Krekling: Eg har alltid ei kjensle av at det er «nokon» i huset.

Her i vår var jeg nede i magasinet og skulle hente noe. Der ligger det småting i lange reoler som står på hjul. Jeg sveiva to reoler fra hverandre for å komme til. Etter en par minutter ser jeg at en trekniv spretter fra den hylla som sto stille, og over en meter ut på gulvet.

Helt uforklarlig, men jeg tror jo at det må være en logisk forklaring på de merkelige fenomenene, sier Taskerud.

Gjenferd i Impulser

Til og med i den nyeste utstillingen spøker det for gjengangere, ifølge en besøkende:

En gjest kom tilbake til butikken etter å ha vært i utstillingen Impulser. Han virket oppspilt, forteller butikkansvarlig Tove Strand:

Jeg vet ikke om dere tror på slikt, begynner han, så forteller han at han har synske evner. Inne i utstillingslokalet hadde han «blitt kontaktet». Der var det mye krig, død og elendighet, sa han.

– Ja, inne ved våpnene da? sier jeg.

– Mest ved de gamle skapene, svarte han. Men nå har jeg ført tre personer inn i lyset og over til den andre siden.

Han måtte sette seg ned for dette hadde tappet ham for energi. Mulig han kom tilbake, sa han, for det var mere som «burde gjøres» inne i lokalet.

Som den ivrige titter av Åndenes makt som jeg er, så begynte jeg å fundere på hvilke historier han hadde blitt «servert» av «de» der inne. Jeg måtte finne ham igjen og høre mer om dette, men etter å ha trålet alle utstillingene inne, så var og ble han borte. Håper han kommer tilbake en vakker dag – jeg har mye jeg lurer på.

Bladroser og sirkler holdt gjengangere og underjordiske på avstand. Bildet viser døra på Isumkapellet. Over døra på Peer-Gynt-loftet kan du se kors malt med tjære, på døra bladrosen, for å beskytte ullageret innenfor.



Kaketine i stabburet på Bjørnstad.

Bjørnson møtte sin stamfar

Prominente gjester som Bjørnstjerne Bjørnson har også hatt sterke opplevelser i gamle hus. Dette skjedde ifølge Anders Sandvig mens samlingen hans sto nede ved Jernbanen:

I Hjeltarstuen var langbordet dekket, og det var pyntet til fest. «Det var lys i staker og kroner, på peisen brente et lystig bål, og nyutsprungne syriner og hegg pyntet opp i krokene. Klokken 12 presis svingte Bjørnstjerne Bjørnson og fruene inn gjennom porten.

– Lån meg nøkkelen til Årestuen, var det første Bjørnson sa.

Etter en stund kommer han inn til de andre i Hjeltarstuen, tar et overblikk, går fram til langbordet og tar sitt glass champagne, og så kom det:

– Det var en opplevelse. Nå har jeg sett min stamfar. Han var rødhåret og fregnet. Han hadde bare en stor dyrehud kastet over akselen, men for en kraftkar! Muskler som knortekjeeper. Han kunne røve det gods og favne den kvinne han lystet!

Og så holdt han en beåndet tale om slekten og livsformenens vekst ned gjennom tidene. Så tømte han glasset.

(Sandvig-sitatene hentet fra Sandvig, Anders (1943): I praksis og på samlerferd. Johan Grundt Tanum).

Koboltgruvene på Blaafarveværket

Årets vennetur gikk til Blaafarveværket i Modum. Vi startet høyt opp i Skuterudåsen, 8 km fra selve Blaafarveværket der utgangspunktet for hele verket lå. Veien er smal og bratt for busser, men en dreven gausdøl brakte oss trygt både opp og ned. Inge Vidar Åsen, en kunnskapsrik guide ga oss interessante innblikk i ett av våre store industrieventyr.

Tekst: Anne Mari Løken | Foto: Anne Mari Løken/Brynjulf Handgaard

I dag er hele Blaafarveværket museum, både gruvene og verket der kobolten ble behandlet. Gruveanlegget i Skuterudåsen er bygget opp igjen på gamle grunnmurer etter gamle bilder og tegninger og ble åpnet i 1993. Selve Blaafarveværket

ble åpnet som museum i 1970. Det inneholder historiske bygninger, industrihistoriske utstillinger, kunstutstillinger og spisesteder.

Industrieventyret startet i 1772. Ole Witlock hadde kjennskap til stein. Han var ansatt ved Kongsberg Sølvverk, men fikk i 1772 sparken, anklaget for å ha stjålet sølv. På en vandretur oppover lia i Skuterudåsen ser han en «merkelig» farge på berget som skinner i sola. Han får tatt ut en steinbit, men må gå til sølvverket for å få analysert steinen. Tyveriet ble trolig «glemte» da det viste seg at dette var en del av ei tre kilometer lang kobolt-åre. Prøvedrift ble startet i 1773. Kobolt ga et blått fargestoff som primært ble brukt til å male på porselen og i glassindustrien, samt til bleking av papir.

Det var flere eiere i starten, etter Napoleonskrigen greide ikke Norge i 1813 å løse inn pantet som en svensk kjøpmann hadde i verket, dermed kom det tyske eiere til Modum. Det skjedde i 1822. I 1827 blir en ung tysker, Karl Friedrich Bøbert, 23 år gammel, hentet til gruvene. Han fikk fart i selve gruvedriften og med ham kom storhetstiden. I 1830-40-årene ble verket verdensledende. Det sto for 80 % av all leveranse av kobolt. Rundt 1840 var verket landets største industribedrift med ca. 2000 ansatte! Det omfattet mer enn 40 enkeltgruver.

Det interessante var hvilken standard Bøbert satte for arbeidernes rettigheter og





Guiden viste også hvordan han kunne blåse ut kobolt.



goder. Han innførte f.eks. to måneders frist for å si opp eller bli oppsagt. Arbeiderne fikk lønn i et visst antall dager dersom de ble syke eller skadet. Skulle det hende at en arbeider døde under arbeid, noe som hendte svært sjelden, fikk kona og ev. barn rom å bli boende i. Han fikk også bygd flere skoler for arbeidernes barn.

Det var ikke tillatt for barn å jobbe i gruvene, men gutter over 12 år fikk bli **sjeidere**. De skilte stein med kobolt i, fra stein uten. De satt og holdt en stein i hver hånd og avgjorde ved vektforskjell om det var kobolt i steinene. Den tyngste steinen inneholdt kobolt. I starten av gruvedriften satt guttene ute på bakken, året rundt. Da Bøbert kom ble det bygd **sjeide-hus**, sju hus ble satt opp så guttene kunne sitte tørt og varmt.

Etter sterkt prisfall på kobolt rundt 1850 gikk driften tilbake og stoppet endelig i 1898. I dag er Kongo verdensledende på utvinning av kobolt og står for mer enn 60 % av markedet. Det forskes og arbeides hardt for å finne erstatninger for kobolt. Kobolt utgjør en stor del av batterier til el-biler, telefoner og andre elektroniske artikler. Men det brukes også i legeringer og blir i den formen et svært



hardt og bestandig metall. Det brukes i alt fra jetmotorer til proteser, høreapparater, implantater og skjæreverktøy. Storhetstiden der vakert glass ble farget blått eller Kongelig Dansk Porselen var malt med ekte kobolt, er over. I dag er fargen erstattet av kunstig blåfarge.

På samme tomt som gruvemuseet er bygd opp igjen, er det også reist et Kittelsen-museum. Det troner på toppen av dalsida. I området her, i Løvlia, bodde Theodor Kittelsen med kone og ni barn i 11 år, de lykkeligste årene i hans liv ifølge ham selv. Også dette museet er virkelig verdt et besøk.

Etter god guiding både ute og inne, avsluttet vi med middag i Gruvekroa. Vertinnen kunne by på tradisjonell arbeider-mat, nydelige hjemmelagede karbonader med tilbehør og like god dessert. Maten ble et flott punktum for en interessant formiddag i Skuterudåsen. Vi avsluttet nede på Blaafarveværket med vakker korkonsert og egenvandring i de ulike byggene.



13 håndverkere bemannet husene på Bjørnstad i 1914.

100 år med håndverk på Maihaugen

I løpet av året er det gitt ut to praktbøker på Maihaugen, begge tilknyttet håndverk. Bøkene markerer at det er 100 år siden Maihaugen fikk, eller **tolket** at de fikk, et spesielt ansvar for håndverk og håndverksformidling.

Tekst: Anne Mari Løken | Foto: Camilla Damgård/arkiv

«Hundre år med håndverk på Maihaugen» og «Håndverksforskning ved norske museer» gir tilbakeblikk, innblikk i og formidabel kunnskap og dokumentasjon om håndverkets plass og betydning også i moderne tid.

Håndverk på Maihaugen har vært viktig helt siden Anders Sandvig startet sitt arbeide med å bygge opp De Sandvigske Samlinger. Han var like levende opptatt av håndverket som av husene og

gjenstandene han samlet. «Det skal være liv i husene», var et mantra hos Sandvig. I forbindelse med 100-årsjubileet for Grunnloven i 1914 fikk Maihaugen en viktig betydning. Det var laget en stor utstilling i Oslo, der Frognerparken ligger i dag. Utstillingen skulle vise samtidens og framtidens Norge. Både Folkemuseet i Oslo og Maihaugen fikk i oppgave å være med, de skulle vise den stolte **fortiden**.

Den norske bonden sto sterkt i den unge nasjonen. Han representerte den «stolte» fortiden, ikke kystkultur eller kvinnekultur, det var mye som ikke var en del av fortiden! På Maihaugen var Bjørnstad akkurat ferdig reist, museet ble fylt med 13 ulike håndverkere denne sommeren i 1914, også en bonde på Bjørnstad var der. De inntok husene og viste sine ferdigheter, fra veving og flatbrødbaking til treskjæring og smiing. Dette håpet Sandvig skulle få mange turister til Maihaugen. Det skjedde ikke umiddelbart, men aktiviteter i husene i museet ble med årene et svært populært tiltak. Denne sommerens aktiviteter fikk i alle fall stor og bred omtale både i riksaviser og i utenlandspresse. Å demonstrere håndverk i husene er fortsatt av museets populære tilbud.

I 1921 søker Sandvig om en tilleggsbevilgning i forbindelse med statsbudsjettet. Han hadde brukt så mange penger på 1914-sommeren at museet var litt i manko. Summen han får som ekstraordinært tilskudd er kr. 2500,-. Det oppfattes/tolkes som starten på «fremme av håndverkets stilling og status». Derfor blir dette året utgangspunktet for jubileet i 2021.

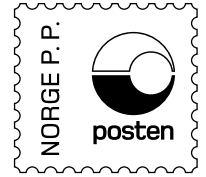
Byens 100-årsjubileum i 1927 feires med stor festivitas i Lillehammer. Den moderne tiden har inntatt byen, på Maihaugen fornyer en seg ved å åpne en ny utstillingsavdeling. «De gamle verksteder» får plass i et ombygd og restaurert Skytterhus og gir plass til 35 verkstedrom som viser 40 grener av håndverk og hjemmeindustri. Utstillingen blir den første i sitt slag i Norge og befester Anders Sandvigs posisjon i norsk museumshistorie.



Vel 50 år senere, i 1959, åpner Kong Olaven ny attraksjon. Det var utstillingshallen som har huset «De gamle verksteder» helt fram til hallen ble ombygd i 2020. I dag er det utstillingen «Impulser» med nesten 1000 ulike gjenstander fra samlingene som har inntatt hallen. Bare Sandvigs tannlegekontor er igjen i 2. etasje. Verkstedene er nå samlet og levendegjort i håndverkskvartalet i norddelen av Maihaugen.

Så i 1987 får Maihaugen tildelt Håndverksregisteret. Dette blir forløperen til Norsk Håndverksinstitutt. Instituttet har i dag ansvaret for håndverksregistrering, ivaretagelse av små håndverksfag, stipendieordning, opplæring og dokumentasjon, nettverket Løfte Håndverket, og immateriell kulturarv. De er åtte fast ansatte og seks stipendiater.

Maihaugens tolkning av tilleggsbevilgningen i 1921, til å bli senteret for norsk håndverk, ble en realitet. De to bøkene dokumenterer dette. Den ene med en fin, interessant historisk oversikt over disse 100 årene, den andre med en faglig og vitenskapelig dokumentasjon av forskning og resultater mellom håndverkere og bygningskonservatorer. Anders Sandvig ville ha likt jubileet.



25. november: **Tenning av Maihaugens juletre.**
Pyntet av smykkekunstner Anna Talbot.

26.–27. november: **Maihaugens julemarked.**

26. november–2. april: **Konrad Mägi
– Estlands store maler.** Utstilling
på Lillehammer Kunstmuseum.

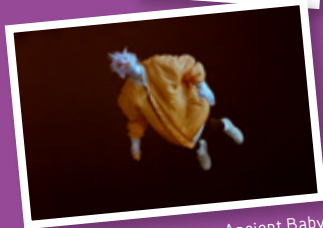
Torsdag–søndag i desember: **LJOS.** En helt ny
utgave med en halv times forestilling med dans,
lys og musikk utendørs på Maihaugen.

3.–4. desember: **Julemarked på Aulestad.**

Til 30. desember: **Ældgammel Baby.**
Fem-kanals videoverk av samtidskunstner
Tori Wrånes på Lillehammer Kunstmuseum.

Til 30. desember: **Hodeplagg og hårmote
i folkedrakt og bunadbruk.** Utstilling
på Maihaugen.

Hodeplagg-
utstilling Telemark,
Drangedal, pullue
Foto: Tore Nyheim,
Helgeland museum.



Tori Wrånes, Ancient Baby.
Foto: Kunsthal Charlottenborg.



Konrad Mägi, Portrett av norsk jente,
1909, Tartu kunstmuseum.



LJOS. Foto: Jørgen Skaug

Til 29. januar: **De pandemiske leker.**
Utstilling på Norges Olympiske Museum.

Til 9. april: **Mat – mer enn et måltid.**
Utstilling på Maihaugen.

Til 9. april: **Ungdommens matfat.**
En miniatutstilling om mat i Innlandet.
På Maihaugen.

Til 9. april: **Et transilvansk puslespill.**
Miniatutstilling om manuskriptfragmenter
på Maihaugen.

22. januar: **Familiedag på Lillehammer
Kunstmuseum.**

19. februar: **Barnas vinterdag** på Maihaugen.

Uke 8 og 9: **Vinterferieprogram** på Maihaugen.



Utstillingen MAT Mer enn et måltid.

Program

Mer program kommer – se museenes nettsider!
Med forbehold om endringer.